

Výskum rímskych poľných táborov v rokoch 2009-2010

Ján Rajtár

V rokoch 2009-2010 pokračoval spoločný projekt Archeologického ústavu SAV v Nitre a Römisch-Germanische Kommission des DAI vo Frankfurte nad Mohanom zameraný na výskum rímskych poľných táborov v barbariku severne od stredného Dunaja na Slovensku na troch lokalitách:

Hviezdoslavov. V priestore rozsiahleho rímskeho poľného tábora na Žitnom ostrove z obdobia markomanských vojen, ktorý sa rozkladá v južnej časti katastra obce Hviezdoslavov, ale sčasti zasahuje aj do katastra obce Kvetoslavov, sa uskutočnilo geofyzikálne meranie a sondážny výskum v roku 2008. V jeho tesnom severnom susedstve sa na jar v roku 2009 začalo s prípravnými prácami (hlbením a ukladaním inžinierskych sietí) pre plánovanú výstavbu rodinných domov. Z tohto dôvodu sa tu v dňoch 20. – 25. 5. 2009 urýchlene uskutočnilo geofyzikálne meranie, na ktorom sa podieľali J. Tirpák, P. Červeň a J. Rajtár, geodetické zameranie uskutočnil M. Bartík.

Geofyzikálne meranie sa realizovalo fluxgate-magnetometrom od firmy Sensys (SRN). Magnetický gradient bol snímaný piatimi fluxgate sondami umiestnenými 0.2 m nad povrchom terénu. Po jednotlivých štvorcoch 50 x 50 m bola celkovo premeraná plocha o rozlohe 27.750 m² s hustotou bodov 0,5 x 0,05 m. Na spracovanie nameraných údajov bol použitý softvér Magneto (Sensys GmbH, SRN) a na vypracovanie mapových podkladov softvér Oasis Montaj (Geosoft Inc., Kanada). Merania ukázali, že stavebné práce už sčasti zasiahli aj severný front tábora, kde sa na meranej ploche zachytil priebeh priekopy v dĺžke 190 m od jeho severovýchodného nárožia. Vo vzdialenosti približne 125 m od tohto nárožia sa črtalo prerušenie priekopy v šírke asi 20 m pre jeden zo severných vstupov do tábora, s predsunutým, rovnako dlhým úsekom obrannej priekopy (titulum). Priebeh priekopy východného frontu tábora sa podarilo namerať v celkovej dĺžke 327-328 m, až takmer po násyp železničnej trate. Vo vzdialenosti necelých 200 m od severovýchodného nárožia sa aj tu črtalo prerušenie priekopy pre vstup do tábora z východu s predsunutým úsekom obrannej priekopy, ktorý bol zrejme umiestnený v strede tohto frontu. Merania negatívne ovplyvnili už vykonané stavebné zásahy i dávnejšie uložené zavlažovacie potrubia, ale ich výsledky potvrdili predpokladaný priebeh priekopy i rozsah tábora (Rajtár/Tirpák 2008; Rajtár v tlači).

Na podnet Archeologického ústavu SAV zastavil Krajský pamiatkový úrad v Trnave ďalšie stavebné práce a rozhodol o nevyhnutnosti vykonať na celej ohrozenej ploche rímskeho poľného tábora v priestore plánovanej výstavby záchranný archeologický výskum. Stavebné práce sú nateraz zastavené, archeologický výskum sa ešte nerealizoval.

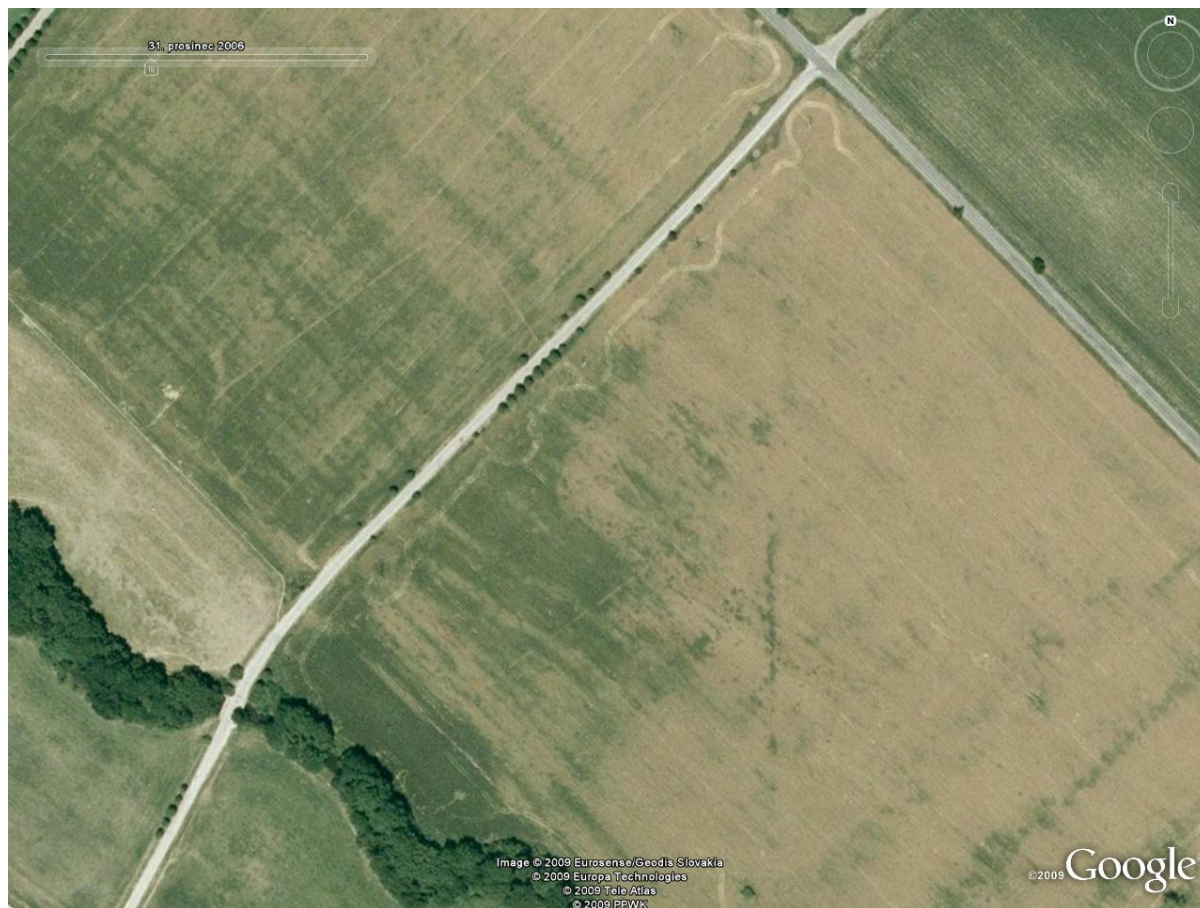

Obr. 1. Hviezdoslavov. Rímsky poľný tábor z obdobia markomanských vojen. Výsledky geofyzikálnych meraní a predpokladaný rozsah tábora (© Eurosense).

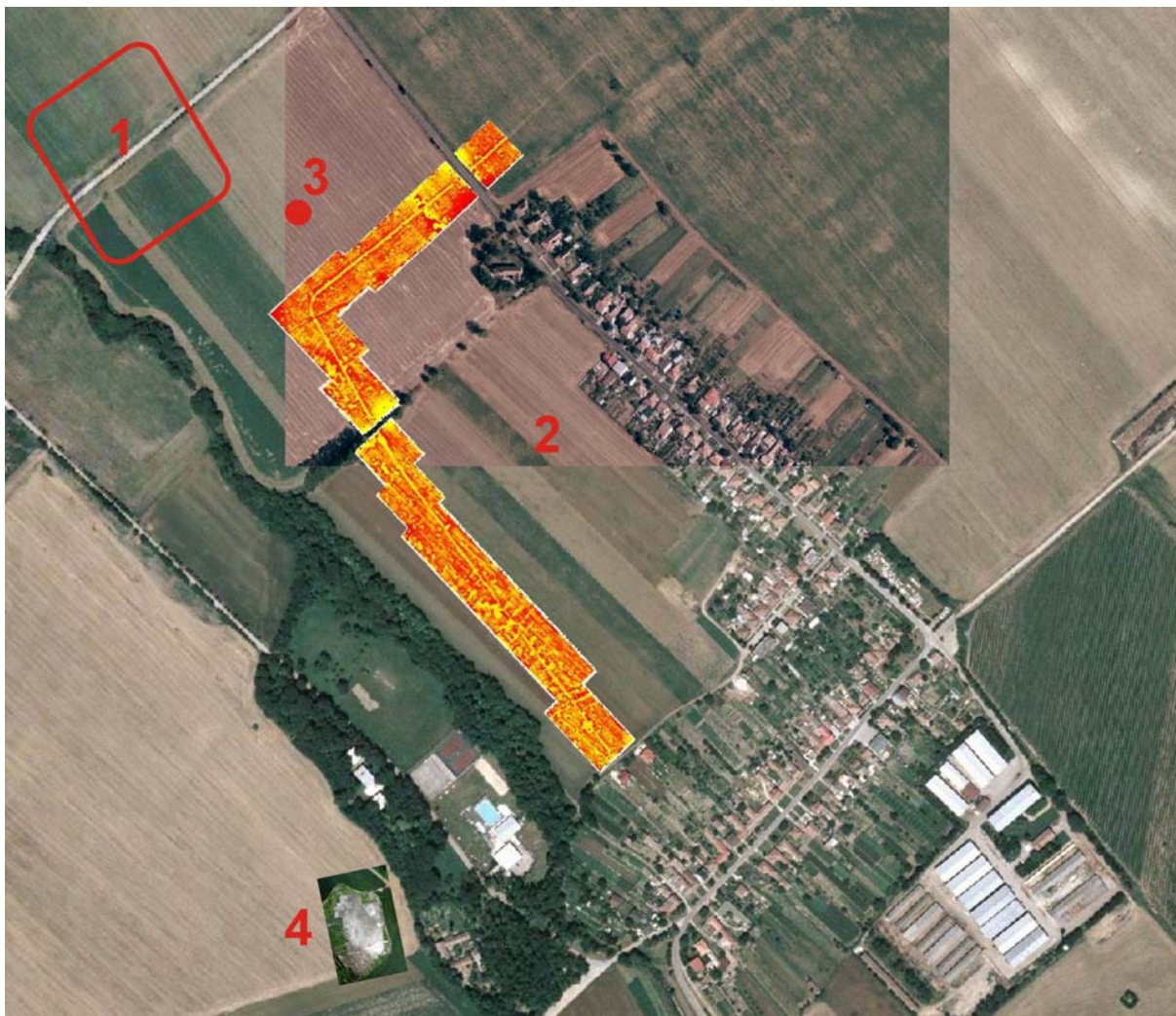
Cífer-Pác. Na nových snímkach zverejnených na Google Earth objavil M. Bartík v roku 2008 obrisy rímskeho poľného tábora štvorcovitého pôdorysu so zaoblenými nárožiami o rozmeroch približne 159 x 188 m a ploche 2,9 ha, ktorý ležal na ľavom brehu toku Gidry, severozápadne od Pácu, miestnej časti obce Cífer. Následne pri prehliadaní archivovaných snímok z tohto priestoru vo firme Eurosense sa podarilo objaviť nárožie ďalšieho tábora na severozápadnom okraji Pácu. Na overenie jeho rozsahu sa v apríli roku 2009 uskutočnilo geofyzikálne meranie fluxgate-magnetometrom, na ktorom sa podieľali J. Tirpák, P. Červeň a J. Rajtár. Výsledky meraní ukázali, že tento tábor mal značný rozsah o šírke 428 m a dĺžke viac než 600 m. Jeho pôdorys s predpokladanou plochou okolo 26 ha mal tvar nepravidelného romboidu. V strede kratšej severozápadnej strany bol priebeh jeho priekopy prerušený v mieste vstupu do tábora, s predsunutým obranným úsekom priekopy (titulum). Je pozoruhodné, že práve v tomto priestore prechádza i dnes vstupná cesta do Pácu. Na dlhšom juhozápadnom fronte sa črtali dve prerušenia priekopy pre vstupy do tábora, chránené predsunutými úsekmi priekop. Severovýchodný a juhovýchodný front tábora zachádzajú do záhrad a intravilánu obce.

V júni roku 2009 sa tu uskutočnil krátkodobý zisťovací výskum. Okrem pracovníkov AÚ SAV (P. Červeň, J. Rajtár) a RGK (C.-M. Hüssen, A. Wegener) sa na ňom podieľali študenti Katedry klasickej archeológie Trnavskej univerzity. Tromi sondami sa priečne prerezala priekopa väčšieho tábora 2, ktorá mala v profile pravidelný hrotitý tvar, dosahovala šírku 4 m a hĺbku 2 m. Priekopa podstatne menšieho tábora 1 dosahovala podobné dimenzie. V roku 1993 sa pri záchrannom výskume v priestore

medzi vtedy ešte neznámymi táborami získali z výplne germánskej chaty pozoruhodné nálezy rímskych militárií (zlomky šupinového panciera, náprsnej platne a ďalšie súčasti výstroja). Z priestoru tábora 2 pochádza aj starší zberový nález mince Marca Aurelia. Až objavením dvoch rímskych poľných táborov sa ukazuje jednoznačná súvislosť týchto i ďalších nálezov s dočasným pobytom rímskych jednotiek v období markomanských vojen v tejto oblasti (Hüssen/Rajtár 1994, 220, obr. 9; Cheben/Ruttkey 1995, 68, obr. 42–43; Kolník/Rajtár 2004, 205–209).

Obr. 2. Čífer-Pác. Obrisy priekopy tábora 1 na snímke zverejnenej na Google Earth (© Eurosense, Geodis).

Obr. 3. Cífer-Pác. 1-2 poloha a rozsah rímskych poľných táborov; 3 poloha germánskej chaty s nálezmi rímskych militárií; 4 poloha germánskeho kniežacieho sídla zo 4. storočia s murovanými stavbami (© Eurosense, Geodis).

Obr. 4. Cífer-Pác. Profil hrotitej priekopy tábora 1.

Obr. 5. Cífer-Pác. Profil hrotitej priekopy tábora 2.

Vráble. V roku 2009 v polohe Fidvár na ľavom brehu Žitavy a v jej priľahlom okolí uskutočnila nemecká firma Sensys rozsiahle geofyzikálne merania na ploche takmer 50 ha. Okrem pravekých sídlisk a opevnení sa výsledných mapách ukázali výrazné stopy priekop dvoch dočasných rímskych poľných táborov. Väčší z nich dosahoval dĺžku v severojužnom smere približne 740 m a šírku okolo 400 m. V dlhom východnom fronte tohto tábora sa črtali dve prerušenia priekopy pre vstupy, ďalšie dve sa črtali v strede kratších frontov na severnej a južnej strane. Všetky boli chránené predsunutými krátkymi úsekmi priekop. Druhý tábor bol opevnený dvojitou priekopou a dosahoval najmenej 400 x 255 m. V jeho východnom fronte bol badateľný vstup chránený taktiež predsunutými úsekmi priekop. Plochy táborov sa čiastočne prekrývali, čo poukazuje na ich časovú následnosť (Bárora et al. v tlači).

V septembri roku 2010 sa v rámci spolupráce medzi AÚ SAV a RGK popri ďalších prieskumných akciách a geofyzikálnych meraniach realizoval aj menší sondážny výskum. Podieľali sa na ňom okrem pracovníkov AÚ SAV (P. Červeň, J. Rajtár, doktorand R. Ölvecký) a RGK (C.-M. Hüssen, A. Wegener) aj traja doktorandi Katedry klasickej archeológie Trnavskej univerzity. V priestore severného vstupu vo východnom fronte väčšieho tábora 1 sa vyhlbili dve sondy, ktorými sa priečne prerezala obvodová priekopa i predsunutý úsek priekopy pred vstupom (titulum). Obidve priekopy mali v profile výrazný hrotitý tvar. Obvodová priekopa dosahovala šírku okolo 3,6 m a siahala do hĺbky 1,8 m. Predsunutý úsek priekopy mal šírku okolo 3 m siahal do hĺbky 1,6 m.

Obr. 6. Vráble. Hĺbenie sondy cez priekopu rímskeho poľného tábora 1.

Obr. 7. Vráble. Profil hrotitej priekopy rímskeho poľného tábora 1.

Obr. 8. Vráble. Profil predsunutého úseku priekopy pred vstupom tábora 1.

Zhrnutie výsledkov

V rokoch 2009-2010 sa podarilo na juhozápadnom Slovensku objaviť a overiť ďalšie dočasné rímske poľné tábory z obdobia markomanských vojen. Rímske tábory v Cíferi-Páci a vo Vrábľoch sa nachádzali hlbšie v germánskom území a naznačujú smery postupu rímskych vojsk pri vojnových výpravách proti Kvádom. Rozdielne veľkosti táborov poukazujú na to, že v priebehu týchto výprav tu operovali rovnako menšie oddiely v sile pomocných jednotiek (aly, kohorty), ako aj veľké jednotky (celé légie alebo veľké vexilácie). Výskyt viacerých táborov na rovnakých miestach zároveň svedčí o viacnásobnom využívaní strategicky výhodných miest v rôznych operáciách alebo fázach markomanských vojen. Menšie dočasné opevnenia mohli slúžiť aj ako zásobovacie alebo zabezpečovacie tábory po odchode väčších jednotiek (Rajtár 2002; 2008).

Literatúra

Bátora et al. v tlači – J. Bátora/F. Lüth/K. Rassmann/K. Winkelmann: Výsledky archeologického výskumu a prieskumu vo Vrábľoch. AVANS 2009, v tlači.

Cheben/Ruttkay 1995 – I. Cheben/M. Ruttkay: Záchranné výskumy v Cíferi-Páci a v Čataji. AVANS 1993, 1995, 67–69.

Hüssen/Rajtár 1994 - C.-M. Hüssen/J. Rajtár: Zur Frage archäologischer Zeugnisse der Markomannenkriege in der Slowakei. In: H. Friesinger, J. Tejral, A. Stuppner (Hrsg.), Markomannenkriege – Ursachen und Wirkungen. Brno 1994, 217–232.

Kolník/Rajtár 2004 – T. Kolník/J. Rajtár: Neue Angaben zur Ausdehnung und Funktion der römisch-germanischen Anlage Cífer-Pác. Štud. Zvesti AÚ SAV 36, Nitra 2004, 203-210.

Rajtár/Tirpák 2008 – J. Rajtár/J. Tirpák: Rímsky poľný tábor vo Hviezdoslavove. AVANS 2006, 2008, 126-127.

Rajtár 2002 – J. Rajtár: Nuove testimonianze archeologiche delle guerre die Marcomanni a nord del medio Danubio. In: M. Buora, W. Jobst (eds.), Rom sul Danubio. Da Aquileia a Carnuntum lungo la via dell'ambra. Cataloghi e monografie archeologiche dei Civici Musei di Udine 6. Roma 2002, 99–120.

Rajtár 2008 - J. Rajtár: Die Waagtrasse in der Slowakei: eine Vormarschrouten der Römer während der Markomannenkriege? In: Rom auf dem Weg nach Germanien: Geostrategie, Vormarschtrassen und Logistik. Mainz 2008, 169–185.

Rajtár v tlači - J. Rajtár: Rímsky poľný tábor vo Hviezdoslavove a germánske sídlisko v Kvetoslavove. AVANS 2008, v tlači.